

OPEN ACCESS

PETR ČERMÁK, OLGA NÁDVORNÍKOVÁ ET ALII:
ROMÁNSKÉ JAZYKY A ČEŠTINA VE SVĚTLE PARALELNÍCH KORPUSŮ

Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2015, 320 stran

ISBN 978-80-246-2872-1

Jakkoliv je přirozené, ba pro jejich poznání nutné jazyky srovnávat, vědeckého srovnávání jazyků je bohužel málo. I když jazyky můžeme porovnávat v různém počtu, srovnávají se většinou jen dva (jako např. Sihler, 1995), někdy i vzdálené, většinou ale blízké. Srovnání více jazyků najednou je spíše vzácné (srov. např. dosti praktický Heatwole, 1949 aj.). Přitom dosah srovnávání více jazyků může být dnes již značný, počítá-li s datovým materiálem, jaký mohou nabídnout moderní paralelní korpusy, zvláště týká-li se výzkum vhodně vybraných částí zvolených jazyků. Takové analýzy lze dále využít též pedagogicky, lexikograficky apod.

V případě monografie, kterou se budeme zabývat, jsou zkoumanými jazyky španělština, italština, portugálština a francouzština, a bezprecedentní je tu rozsah dat, která se stala podkladem k výzkumu, pocházejí z paralelních korpusů těchto jazyků, jež jsou součástí projektu *InterCorp*. Autorský tým monografie tvoří 13 romanistů z jednoho jediného pracoviště Filozofické fakulty UK pod celkovou redakcí a vedením Petra Čermáka a Olgy Nádvorníkové. Ti byli také hlavními autory a koordinátory španělštiny a francouzštiny. Koordinátory a hlavními autory italštiny a portugálštiny se stali Pavel Štichauer a Jaroslava Jindrová, autorský tým pak tvořili Leontýna Bratánková, Štěpánka Černíková, Jan Hricsina, Petra Hrušovská, Jiří Jančík, Dana Kratochvílová, Zuzana Krinková, Daniel Petřík a Eliška Třísková. Je to tedy práce lingvistická, romanistická, komparativní, resp. kontrastivní i korpusová zároveň a svou mnohostranností a bohatstvím nabízených poznatků může oslovit mnoho různých adresátů. Obecně je to však též práce průkopnická v tom smyslu, že žádný podobný konkurenční a srovnatelný pohled na tyto nebo jiné jazyky, založený na objektivních korpusových datech, k dispozici není, ani v zahraničí.

Doby, kdy se v minulosti srovnávaly „jakoby“ jazyky celé, jsou už pryč. Vzhledem k omezeným, nekorpusovým datům a značné, až rozmarné výběrovosti faktů byly takové publikace, byť je autoři prezentovali jako jakési obrazy zvolených jazyků, z hlediska podoby i spolehlivosti takovýchto obrazů srovnávaných jazyků problematické. Je tedy pochopitelné, že ani v této monografii nešlo o to srovnávat jazyky celé: autoři si vybrali čtyři nosné a reprezentativní tematické oblasti zahrnující slovtvorbu, lexikon i syntax, zkoumali je v každém jazyku paralelně vždy znovu a znovu na korpusových datech a srovnávali je s češtinou na základě dohodnuté společné metodologie postupu. Přispěla k tomu i hojnost dokladů, která zaručila mimořádnou reprezentativnost a systematickosti pokrytí. Rozsáhlá monografie, doprovázená bohatou bibliografií a obsahující množství podrobných tabulek, soupisů a názorných grafů, podává v rámci zkoumaných korpusových dat (na rozdíl od minulých izolovaných ilustrací jevů dosud zmiňovaných v předchozích gramatikách a zprávách) vyčerpávající a detailní analýzu, která až dosud k dispozici nebyla. Je pochopitelné, že tato analýza je omezena čtyřmi korpusy a jejich daty, nabízenými v rámci *InterCorpu* (které však jsou samy o sobě pro standardní obraz problému víc než dostatečně rozsáhlé, viz <http://ucnk.korpus.cz/intercorp/?req=id:9>).

Práce se skládá ze čtyř tematických kapitol, výzkumu *kauzativnosti* (74 stran), tzv. *komplexních slov* (75 stran), slovesné perifráze v oblasti *ingresivnosti* (inchoativnosti, 45 stran) a konečně *gerundia* (124 stran), vždy ve vztahu k českým ekvivalentům. Čeština tu tedy zároveň zčásti slouží i jako *tertium comparationis* a metajazyk. Těmto základním studiím předchází velká úvodní kapitola první (15 stran) a práci završuje konečně i obecná sumarizační kapitola šestá.

Z první kapitoly (*Srovnávání jazyků a paralelní korpusy*) se uživatel dozví výchozí pramenná i metodologická i stručné výchozí poznatky známé ze srovnávání románských jazyků a češtiny, většinou až dosud vágní a kusé. Zásadně se tu oceňuje přínos korpusu pro systematický kontrastivní výzkum a jasně se ukazuje, že právě korpusový přístup přenáší výzkum na novou, lepší úroveň. Základní metodologie, tradičně vycházející sémaziologicky od formy k funkci/významu, se soustřeďuje na zjišťování shod a rozdílů, ve svém výsledku zpravidla překvapivých a často velmi pestrých. Veškerý výzkum se pochopitelně opírá o bohaté a nepostradatelné statistiky, jež jsou v závěru sumarizovány.

Při tak velkém záběru, jaký autoři měli, se museli pochopitelně ve svém soustředění omezovat, a tak řadu aspektů vědomě odsouvají stranou: u materiálu z paralelních korpusů si např. nevyšímají, jakkoliv by se to na první a povrchní pohled nabízele, správnosti či vhodnosti užitých překladových ekvivalentů (tj. tradičního zájmu překladatelského). Cílem zkrátka bylo strukturní, tj. zobecněné srovnání čtyř jazyků s češtinou, autoři chtěli podloženým způsobem dospět, za vydatné pomoci statistik, k nalezení typologie zkoumaných jevů v jednotlivých jazycích i jejich českých protějšcích, ekvivalentů. Tato deskriptivní metoda se promítá do celé práce a odráží se i v jednotné skladbě každé kapitoly:

- 1 — *Obecná definice zkoumaného jevu*, tedy lingvistický přehled dosavadního bádání, zpravidla velmi důkladný.
- 2 — *Stručná analýza možných protějšků v češtině*, tj. krátký popis možností, jimiž disponuje u daného jevu čeština.
- 3 — *Stanovení cíle vyhledávání a typologie českých protějšků*, vycházející z dosavadních poznatků o naznačených typech možných výsledků.
- 4 — *Kapitoly věnované jednotlivým jazykům*, tj. postupně každému z nich, a to podle zásad a-c:
 - a — *Analýza situace v daném jazyce*, rozbor jevu v konkrétním zkoumaném jazyce, rozvinutí výkladů z oddílu 1.
 - b — *Popis vyhledávacích dotazů*.
 - c — *Analýza dat*, podrobná analýza výsledků, obecně (mj. i tabelárně a graficky), na úrovni typů i diskuse k zajímavým či problémovým jednotlivostem (např. k negativním výsledkům); pro lepší srovnání se tu postupuje v jednotlivých jazycích analogicky.
- 5 — *Shrnutí závěrů k danému jevu* a zobecnění výsledků ke studiu daného jevu pro všechny srovnávané jazyky.

Úvodní kapitola také podrobně popisuje rozsah a složení výchozích korpusů: španělsko-český měl v době výzkumu přes 73 milionů pozic (od té doby jeho rozsah vzrostl,

OPEN ACCESS

stejně jako rozsah dalších jazyků, viz <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:inter-corp>), italsko-český přes 54 milionů pozic, portugalsko-český přes 58 milionů pozic a francouzsko-český přes 62 milionů pozic. Tento rozsah dat autoři vědomě redukovali na beletrii jako nejvhodnější zdroj s největším a nejpestřejším výskytem jevu. A tak např. skutečně zkoumaná španělská data obsáhla „jen“ přes 9 milionů pozic, založených na 105 knihách 36 španělských a 69 hispanoamerických autorů, na kterých při převodu do češtiny pracovalo 44 překladatelů. Pestrá a bohatá účast hodně překladatelů objektivně zajišťuje vyváženost a typičnost ekvivalentů, které lze pak zobecnit. Data podobou i rozsahem odpovídají době vzniku (rok 2013; od té doby byly vydány další verze InterCorpu).

V této recenzi si pro bohatství dat a výsledků, které kniha přináší, všimněme jen některých obecných výsledků a závěrů sledujících výše naznačenou strukturu. Vážný zájemce ale musí číst knihu vcelku, resp. aspoň zvolené studované téma.

Kauzativnost (kapitola 2.) je oproti češtině v románských jazycích výrazně jiná, významnou roli hraje opis kauzativního verba kombinovaného s verbem prostým v infinitivu (tj. mj. *faire/fare/fazer/hacer* + V). Pro obecné východisko je důležité, že autoři ve svém přístupu nepodlehli vlivu některých matoucích názorů jiných, které kauzativa směšují s faktitivy (jejich základ je nominální, a ne verbální). K hlavním závěrům patří, že proti jednotné „románské“ konstrukci tu stojí plejáda českých ekvivalentů (autoři tu vymezili 11 typů těchto ekvivalentů), i to, že tu kauzativnost zároveň není výrazně „syntetická“, resp. slovtvorná (např. prefix *roz-* se tu ukazuje jako zcela okrajové řešení, vázané na omezené množství sloves).

To, čemu autoři v další kapitole (3.) říkají z nedostatku vhodného střechového termínu poměrně nejasně *komplexní slova*, je výrazná sonda do *slovtvorby* zahrnující románské prefixy i sufixy přetrvávající z latiny (zkoumají se pochopitelně každý zvlášť, ne dohromady), tj. afixy *ri-/re-* a *-bile-/ble/-vel*, tedy prostředky v základním významu zjednodušeně označující u prefixu opakovanost a u sufixu schopnost. I tady proti těmto prostředkům stojí řada různých, ne vždy afixálních typů protějšků. Jakkoliv to hlavním cílem nebylo, množství a pestrost dokladů v každém ze čtyř jazyků je cenným příspěvkem ke srovnávací slovtvorbě, který umocňuje a rozvíjí následná diskuse některých důležitých případů. V neposlední řadě tu autoři museli řešit i otázky diachronní, kdy daný afix se jako takový pro svou úplnou lexikalizaci už jako afix nedá chápat.

Perifráze ingresivní (inchoativní, kapitola 4.) jsou typicky analytické konstrukce v románských jazycích, obecně v nich však málo sledované. V češtině se jejich výrazný protějšek na první pohled nerýsuje, a pokud je, pak je často slovtvorný. Primární strukturou je zde „románská“ kolokace českého ekvivalentu „začít“ (*começar, empezar, cominciare, commencer*) + konkrétní verbum. Z románských jazyků se tu však vydělují navíc ještě vazby další (zvl. španělské a portugalské *romper a*, italské *scoppiare a*, francouzské *éclater de + infinitiv*), kterým odpovídá větší množství českých konstrukcí, někdy však i ekvivalentů jen lexikálních či idiomatických, srov. fr. *Quelques stagiaires éclatent de rire* — „Několik stážistů vyprskne smíchy“.

Poslední materiálová a analytická část (kapitola 5.) je věnována *gerundiu* a jeho českým protějškům. Vedle toho, že je to zde dílčí studie největší, vyniká i nejrozsáhlejší snahou pokrýt teoretickou problematiku tématu, které má ovšem bohatou his-

torii. Téma zasahuje do slovo tvorby, morfologie i do syntaxe, a je tedy funkčně velmi komplexní. Překvapuje tu zjištění poměrně značných rozdílů už v románských jazycích samotných, i když tento prostředek je obecně velmi živý (*-ent*, *-ndo* aj.). Podobně překvapuje i množství korespondujících prostředků českých, které dobře nasvědčují úpadku českého přechodníku, který býval dříve prostředkem této konstrukci bližším, než je dnes. Dominantní funkce gerundia v románských jazycích je syntaktická (popř. i jiná) adverbialnost, obvykle ve smyslu průvodní okolnosti (v češtině často s korelátem vedlejší věty a spojkou *když*).

V závěrečné kapitole autoři opět zdůrazňují především heterogenost českých korelátů zkoumaných románských jevů. Tento závěr lze chápat též jako obecné potvrzení teze, že mezi jazyky jsou především rozdíly a shod je málo. Smyslem jakékoliv kontrastivní studie je postižení této škály — mezi krajními póly, zcela shodnými a zcela odlišnými řešeními, existuje obrovské kontinuum. V našem případě jde o studii velmi podařenou a inovátorskou, která mj. ukazuje, že lze srovnávat i více než dva jazyky; v tomto případě tu protějšek češtiny tvoří příbuzné jazyky románské, typologicky ve sledovaných rysech různé, zatímco čeština tu je výrazněji flektivní.

Práce zaplňuje prostor synchronní lingvistické komparatistiky velmi účinně a lingvisticky zajímavě. Je bezesporu přínosná v mnoha ohledech a může sloužit jako inspirace a model pro jiné badatele a jiné jazyky, stejně jako vydatný zdroj konkrétních informací pro práci lexikologickou, pedagogickou apod. Lze ji proto vřele doporučit každému vážnému zájemci o tuto jazykovou oblast a problematiku.

LITERATURA

SIHLER A. L. (1995): *New Comparative Grammar of Greek and Latin*. New York, Oxford: Oxford University Press.

HEATWOLE O. W. (1949): *A Comparative Practical Grammar of French, Spanish and Italian*. New York: Vanni.

František Čermák | Ústav Českého národního korpusu, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy | nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
frantisek.cermak@ff.cuni.cz

